

A befogadó értékelés alkalmazása

Az Ügynökség Értékelési gyakorlat a befogadó intézményekben című projektje első fázisának végpontja a *befogadó értékelés* koncepciójának vitája, majd azt követően definíciója volt, továbbá az, hogy számos ajánlás született a befogadó értékelés politikájával és gyakorlatával kapcsolatban. A második fázisban elvégzett munka arra irányult, hogy alaposabb vizsgálat alá vegyék az első fázis eredményeit, mégpedig a következők révén:

- az iskolai szintű értékelési gyakorlat feltárása, valamint ennek viszonya a regionális és országos szintű struktúrákhoz és politikához;
- gyakorlati javaslatok kiemelése a befogadó értékelés alkalmazásával kapcsolatban.

Az alkalmazott módszer során a projektszakértők öt „esettanulmányi helyszín” stábjával dolgoztak team-munkában – a kerületi vagy regionális iskolák, iskolai klaszterek, erőforrás-centrumok és olyan iskolák munkatársaival, amelyekkel egyébként is együttműködtek, s nem egyes egyénileg kiválasztott iskolákkal. Ezek az Ausztriában, Dániában, Franciaországban, Németországban és az Egyesült Királyságban (Angliában) működő esettanulmányi team-ek megegyeztek, hogy meglátogatják egymást, és egy intervenciós időszak során a saját értékelési gyakorlatuk különböző aspektusain fognak majd dolgozni. A szándék az volt, hogy mélységében tárják fel az iskolai szintű értékelési gyakorlatot és azt is, hogy ez a gyakorlat hogyan viszonyul a regionális és az országos szintű támogatási struktúrákhoz és politikához.

Mind az öt esettanulmányi helyszínről valamint az ott a project végrehajtása során elvégzett munkáról a project web site-ján található további információ:

<http://www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml>

A projekttevékenység alatt széleskörű információ és sok anyag gyűlt össze a befogadó környezetben történő értékeléssel kapcsolatban. Ennek a dokumentumnak a célja általánosabb, mint a projekt során kifejlesztett egyéb anyagoké, mégpedig az, hogy az összes projekttevékenység megállapításainak szintézisét adja annak érdekében, hogy azonosítani lehessen a mainstream környezetben alkalmazott befogadó értékelési politika és gyakorlat alapvető előfeltételeit.

A jelen tanulmány olyan információkra támaszkodik, amelyeket az esettanulmányi látogatások alatt és után történt megfigyelés útján, viták és gondolkodás során gyűjtöttek össze, hogy a befogadó értékelés alkalmazásának „metakérdéseit” azonosítsák – azaz a sikeres értékelési

gyakorlatnak olyan kulcsfontosságú tényezőit, amelyek nem az adott viszonyoktól vagy értékelési helyzetektől függttek, hanem (különböző módokon és mértékben) *jelen voltak valamennyi esettanulmányi helyszínen.*

E rövid dokumentumot kiegészíti egy hosszabb változat, amely multimedia prezentációkat, saját tapasztalataikról és értékelési gyakorlatokról számot adó politikusok és gyakorlati szakemberek nyilatkozatainak részleteit, továbbá a felvetődött témákat tárgyaló alapirodalmat tartalmazza. A teljes anyag hozzáférhető a projekt web site-ján:

<http://www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml>

A befogadó értékelés gyakorlatának két szempontja

Az Ügynökség projektjében a befogadó értékelést a következőképpen határozták meg: *a mainstream környezetben folyó értékelés olyan értelmezése, ahol mind a politikát, mind a gyakorlatot úgy tervezték meg, hogy valamennyi tanuló tanulását a lehető legnagyobb mértékben segítse.* E definíciónak – valamint a projekt első fázisát lezáró összegző jelentésben foglalt erre vonatkozó ajánlásoknak – mint az esettanulmányok helyszínén folyó munka elemzése kiindulópontjának alkalmazásával lehetővé vált a befogadó értékelés alkalmazásának is számos közös tényezőjét azonosítani. Ezek azok a tényezők a projekt oktatási környezetén belül, amelyek alátámasztották a tanárok és az értékelésben részt vevő más szakemberek és stake-holderek értékelő munkáját. Olyan általános tényezők, amelyek nem minden esetben kapcsolódnak az értékelési folyamatokhoz, az alkalmazott eszközökhöz, módszerekhez és megközelítésekhez, vagy akár magához a tanításhoz és tanuláshoz.

Ezek a tényezők szorosabban kapcsolatban állnak az általános oktatási-nevelési környezettel és azzal, hogy ez a környezet hogyan tudja a tanárt a befogadó értékelés során különböző módokon segíteni (vagy éppen nem segíteni). Ezekről a tényezőkről megállapították, hogy kulcsfontosságúak a befogadó értékelés szempontjából, de felmerülhet az az érv is, hogy valójában a sikeres befogadásnak általában is alapvető tényezői – mivel az értékelés egyike a számos olyan folyamatnak, amelyeket ezek a kritikus tényezők befolyásolnak vagy éppen irányítanak.

Az oktatási környezetnek azok a tényezői, amelyek a jelek szerint segítik a befogadó értékelést, az értékelési politika és gyakorlat két csoportjába sorolhatók:

- *infrastruktúra*: az értékelés struktúrái, politikái és támogatási rendszerei;
- *közös értékrendek*: azok a viselkedési formák, szakmai értékek és hitek, amelyek egy iskola oktatási kultúráját és hozzáállását alátámasztják.

A projekt során lehetővé vált, hogy azonosítsuk mind az oktatási infrastruktúra, mind a közös értékrend olyan fő ismérveit, amelyek alátámasztani látszanak a befogadó értékelést. Bár itt mindegyiket külön tárgyaljuk, a vizsgálatból nyilvánvaló volt, hogy mindegyik ismérv igen nagymértékben függ a másiktól.

Az innovatív gyakorlatot lehetővé tevő oktatáspolitikai

Az öt esettanulmányi helyszínen egymástól nagyon különböző oktatáspolitikai körülmények között dolgozott. Ezek a különbségek az országos összegző tesztek által irányított értékelési rendszertől a magas szintű jelentési gyakorlaton és a tanulók értékelési eredményeinek monitoring és beszámoltatás céljára történő alkalmazásán át az olyan rendszerekig terjedtek, ahol nem voltak kívülről meghatározott értékelési eljárások, ahol az értékeléseket főleg tanárok irányították, s ahol a tanulók értékelési adatait semmiféle monitoring célra nem használták.

Mégis, a kutatásban felbukkant különböző nemzeti és regionális különbségek ellenére látni lehetett, hogy az értékelési politikában a befogadó értékeléshez vezető innovatív folyamat szükséges előfeltételei közül az alábbi elemek játszották a legfontosabb szerepet:

- részvétel a helyi döntéshozatali folyamatban, amely kiterjedt az értékelés valamennyi résztvevőjére;
- olyan rugalmasság az egyes alkalmazott politikákban és rendszerekben, amely ösztönzi az innovációt és a változást az értékelési politika és gyakorlat alkalmazása során;
- az oktatáspolitikusok aktív bevonása a meglévő humán, fizikai és pénzügyi erőforrások azonosításába és mobilizálásába, annak érdekében, hogy az értékelési politikában és gyakorlatban biztosítani lehessen a helyi döntéshozatal lehetőségét és az innovációt.

Összességében az értékelési politika ezen jellemzőit alátámasztotta egy innovációt, kreativitást és nagyfokú szabadságot támogató politikai elkötelezettség, amelynek révén a gyakorlati szakemberek számára lehetővé vált, hogy valóban innovatívan dolgozzanak. Az ilyen politikai elkötelezettség egyik konkrét példája, amikor az befogadó értékelésben tevékenykedő innovátorokat közvetlenül bevonják az értékelési politikát érintő változások kialakításába.

Interdiszciplináris támogatási struktúrák

A tanulók, a szülők és a tanárok mind meglehetősen összetett kívánalmakkal fordulnak a befogadó értékelés kisegítő stábjához és szolgáltatóihoz. A projekt során határozott elmozdulás volt tapasztalható a csak „multi”-diszciplináristól az „inter”-diszciplináris munkamódszer irányába. Az interdiszciplináris értékelés a különböző szakterületek

ismeretanyagát és perspektíváit integrálja, annak érdekében, hogy az egyes kérdéseket holisztikus módon közelítse meg. Nem tévesztendő össze a multidiszciplináris megközelítéssel, ahol a különböző szakterületekről érkező szakemberek egymás mellett dolgoznak, de nem feltétlenül integrált és kölcsönösen elfogadott, egységes megközelítés alapján. Az interdiszciplináris munka valamennyi szinten együttműködést és közös tevékenységet feltételez, az értékelésben részt vevő valamennyi szereplőjét: nagy mértékben az előző részben vázolt helyi döntéshozatali folyamat irányítja.

Az öt esettanulmányi helyszínen dolgozó speciális értékelési team-ek különböző típusai munkájának vizsgálata alapján az a következtetés adódott, hogy az értékelésben részt vevő egyes szereplők (szülők, tanárok és oktatáspolitikusok) elvárják és ösztönzik az interdiszciplináris megközelítést, bármilyen is legyen saját szakértői értékelő team-jük belső struktúrája. Az alábbi tényezők azok, amelyek az interdiszciplináris munkamódszer felé terelik a folyamat egyes lépéseit:

- résztvevői úgy tekintik, mint a korlátozott közösségi erőforrások hatékony alkalmazási módját;
- jobb munkateher-elosztást jelent az értékelési szakemberek számára, és értelmesebb munkát ad nekik a tanulókkal, a szülőkkel és a tanárokkal;
- rugalmasabb támogatási opciókat teremt, és a különböző kérések és követelmények jobb kielégítésére ad lehetőséget.

A befogadó értékeléssel kapcsolatos interdiszciplináris munka „participatív” jellege a jelek szerint változást idéz elő az egyes támogatások és az értékelési szakemberek hozzájárulásának ellenőrzésében is. A döntéshozatali folyamat nem csupán bevonja azokat, akik az iskolában dolgoznak, beleértve a mainstream iskolák tanárait, a szülőkkel és a tanulókkal együtt, hanem egyre inkább ők irányítják magát a folyamatot, partnerként együtt dolgozva azokkal a szakemberekkel, akik kívül vannak a tanuló közvetlen oktatási környezetén. Az effajta változás a munkamódszerben egyben jelentős hozzáállásbeli változást is kíván a speciális értékelési szakemberek részéről, s változást igényel gyakorlati tevékenységükben is.

Vezetés és jövőkép

Az összes esettanulmányi helyszínen vezetési gyakorlata és víziója (jövőképe) fontos mind az infrastruktúra, mind pedig a közös értékrend szempontjából.

Az innovációt lehetővé tevő oktatáspolitikákat olyan kulcsfontosságú csoportoknak vagy egyéneknek kell kezdeményezniük, akiknek megfelelő jövőképük van általában a befogadó nevelésről, s különösen a befogadó értékelésről. Ugyanígy, a speciális értékelési team-ek munkájáért felelős

fontos személyek rendszerint a fő hajtóerői a multidiszciplináristól az interdiszciplináris munkamódszer felé történő elmozdulásnak. Ezek a befolyásos szereplők nem csupán kezdeményezői a gyakorlati változásoknak, hanem vezető szerepet játszanak abban is, hogy milyen értékek és elvek támasszák alá az oktatáspolitikai és a támogatási rendszert.

Még egy lépéssel tovább, az Ügynökség projektjéből az is világos volt, hogy az iskola vagy erőforrás-központ vezetőinek és szenior menedzsereinek a befogadással és a befogadó értékeléssel kapcsolatos közös értékrend kialakításában betöltött szerepe kritikus volt az innovációt és a változást lehetővé tevő szakmai környezet kialakításában. Valamennyi esettanulmányi helyszín tapasztalatából nyilvánvaló volt, hogy a kulcsszerepet betöltő oktatási vezetők:

- személyes vízióval, jövőképpel rendelkeztek a befogadó értékeléssel kapcsolatban, amelyet aztán saját munkatársaik vagy team-jük körében általánosan elfogadott vízióvá fejlesztettek;
- aktívan támogatták egy olyan iskola vagy szervezeti kultúra kialakulását, amely támogatja a tanulók és a szülők részvételét;
- vagy eleve maguk kezdeményezték a gyakorlati változást, vagy aktívan támogatták olyan munkatársaikat, akik ilyen változásokat kezdeményeztek;
- olyan szervezeti rendszereket hoztak létre, amelyek nem csupán támogatták, hanem aktívan megkövetelték a team-munkát, az együttműködő problémamegoldást és a tanítás és tanulás közös megközelítését;
- biztosították a fizikai, a pénzügyi és az időbeli erőforrások szükséges rugalmasságát, hogy lehetőséget adjanak az „innovációra”, azaz arra, hogy az értékelés új módszereit és megközelítéseket fejlesszék és próbálják ki;
- különböző lehetőségeket teremtettek a tanárok és általában a tanári kar tagjai számára specifikusan az értékelési módszerek tréningjére és fejlesztésére, de egyben általában a befogadó közelítések megismerésére is;
- olyan, „közös nyelven” alapuló hatékony kommunikációs struktúrákat hoztak létre – specifikusan az értékelésre, általánosságban a tanításra és tanulásra –, amelyeket a tanulók, a szülők és az oktatási szakemberek mind megértettek és alkalmaztak.

A projekt-megbeszélések számos vezető számára egyre erőteljesebb prioritásként fogalmazták meg az informális kommunikáció és az értékelésre vonatkozó ismeret „formalizálását”, hogy az innovációs eredményeket és a változásokat dokumentálni, egymással megosztani, megvitatni és egymástól megtanulni lehessen. Az „informális formalizálása” *fontosnak* számít, ha az innovatív értékelési gyakorlatot be akarják ágyazni a rendszeres gyakorlatba egy intézményen, mint például

egy iskolán belül, de *kritikus* a hatása, ha a közvetlen iskolai környezetén kívül dolgozó más szakembereknek kell tanulnia ilyen innovációk gyakorlatából.

Ezeket a vezetőket, különösképpen az értékeléssel, de egyben általában véve saját munkájuk egyéb területeivel kapcsolatban, úgy írhatjuk le, mint „transzformációs” vezetők; saját szervezetüket mint „tanuló közösségeket” tekintették, amely a döntéshozatal és a tervezés együttműködő kultúráján, valamint az egész stab folyamatos szakmai fejlődésén és fejlesztésén alapszik.

Pozitív hozzáállás a sokféleséghez az oktatásban

A befogadó értékelést támogató közös értékrend középpontjában az a nézet áll, hogy az oktatás olyan jótékony dolog, amelyet valamennyi iskolai szereplőnek tudomásul kell vennie. Az oktatási igények széles skálájának elismeréséhez való pozitív hozzáállás volt talán egy iskola oktatási-nevelési kultúrájának és felfogásának az a legkritikusabb eleme, amely a jelek szerint leginkább előmozdítja a befogadó értékelést. Ez a pozitív hozzáállás jelen volt nemcsak az iskolavezetők víziójában és fejlesztési tevékenységében, de az osztályban tanító tanárok és a többi oktatási személyzet napi munkájában is.

A szegregáció minden formáját elkerülő és egy iskolát mindenki számára elérhetővé tevő munkát a következők jellemzik:

- az értékelés fő céljaként annak a nézetnek előtérbe kerülése, hogy az segítse a tanítást és a tanulást, és ne az erőforrás-allokációhoz vagy a tanulók megfelelő környezetben való elhelyezéséhez szükséges igények megfogalmazásának eszköze legyen;
- továbbá az a nézet, hogy maga a tanulás folyamat-, és nem tartalom- vagy tantárgy-alapú tevékenység, és hogy minden tanuló tanulásának egyik fő célja az, hogy a tanulás fejlesztése a készségek megtanulását és nem csupán a tananyag elsajátítását jelentse.

Az is nyilvánvaló volt az esettanulmányok helyszínein dolgozó team-ek munkájában, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók tanulását segítő sikeres megközelítések és technikák hasznosak lehetnek más csoportok szociális és oktatási befogadási folyamatának elősegítésében is (ilyenek például a különböző szociális vagy etnikai háttérből érkező tanulók). Mindennek következtében a sokféle igény kielégítésének kérdését egyre inkább úgy tekintették, mint egy általában véve valamennyi tanuló oktatását fejlesztő megközelítést, a specifikus csoportokra történő erőteljes koncentráció megközelítése helyett.

A hátradőlés-végiggondolás gyakorlata (Reflektív gyakorlat)

A kutatásba bevont esettanulmányi helyszíneken világos volt, hogy – különböző mértékben, de – valamennyi, a reflektív gyakorlatban részt vevő tanár és egyéb szakember kereste az alkalmat, hogy időnként kissé „hátradőlhessen”, hogy jobban megértse a tanítási és a tanulási folyamatot, majd e hátradőlés és végiggondolás eredményeként személyesen önmaga is tanuljon. Ezt a reflektív közelítést (hátradőlést és végiggondolást) a gyakorlatban úgy értelmezhetjük, mint a team-munkán alapuló, problémamegoldó, különböző igények kielégítését célzó oktatási környezetben folyó munka egyenes következményét. Az is persze nyilvánvaló volt, hogy sok tanárnak a tanulási folyamatban való rendszeres részvétel és a közös oktatási elveken és értékeken alapuló tevékenység központi helyet foglal el munkájában.

Az effajta reflektív gyakorlat kulcsfontosságú az innováció szempontjából. Ezt alapjaiban támasztja alá egy olyan problémamegoldásra törekvő megközelítés, amely végső soron a gyakorlat tény- és bizonyíték alapú megközelítéséhez vezet. Mindez nagy erőt tud adni a tanároknak, mert részeseivé teszi őket a célkijelölési és önellenőrzési folyamatnak, amelynek révén saját gyakorlatuk eredményét tudják igazolni.

Érdekes módon a reflektív gyakorlat folyamata a tanárok számára több szempontból a tükörcképét adja a a tanulók tanulását értékelő folyamatnak. A célkijelölés, a személyes reflexió és a visszacsatolás a teljesítményről mind központi tényezőnek számítanak a tanárok reflektív gyakorlata és a tanulók tanulási értékelése szempontjából is. Ugyanígy, gyakran azok a tanárok, akik a reflektív megközelítést alkalmazták saját munkájukban, tudták leghatékonyabban használni a tanulás-értékelés és a befogadó értékelési gyakorlat eszközét valamennyi tanuló esetében.

Különösképpen az iskolavezetők emelték ki az úgynevezett „kritikus barátok” szerepét mint fontos tényezőt, vagyis azokat a külső személyeket vagy szervezeteket, akik és amelyek együtt dolgoztak az iskolával vagy a tanárok egy csoportjával, hogy segítsék őket saját gyakorlatuk végiggondolása folyamatában. (Valójában az Ügynökség projektjében alkalmazott módszer azon az ötleten alapult, hogy az odalátogató team-ek projekt-szakértői játszották a kritikus barát szerepét az esettanulmányi team-ekben). Az iskola-irányítók gyakran úgy tekintették a külső személyek bevonását (akik csatlakoztak az iskola tanári karához, hogy segítsék őket munkájuk feltáró szakaszaiban), mint a tanítási gyakorlatban szükséges változtatások illetve a befogadáshoz való hozzáállás folyamatának katalizátorait, radikális előmozdítóit.

Záró megjegyzések

A kutatás alapján nyilvánvaló, hogy a befogadó értékelés alkalmazása terén nincsenek olyan egyértelmű megoldások, amelyek minden iskola esetében, minden osztálytermi szituációban működnének. Az Ügynökség projektjében részt vevő valamennyi esettanulmányi helyszínen különböző megközelítéseket alkalmaztak saját értékelési gyakorlatukban, és mindenhol más és más tényezőre helyezték a hangsúlyt abban a kérdésben, hogy mi a legfontosabb az adott pillanatban a befogadás fejlődési folyamatában. Ez aszerint változott, hogy milyen helyi kihívásokkal kellett szembenézni, de elsősorban az iskolai kultúrától (vagy a közös értékrendtől) és az esettanulmányi team-ek munkáját irányító oktatáspolitikától (vagy az infrastruktúrától) függött.

Mégis, a projektben vizsgált öt esettanulmányi helyszínen helyi különbségei ellenére, leszögezhető, hogy a befogadó értékelés olyan folyamat, amely magába foglalja a rugalmasságot és innovatív készséget a gondolkodásban és a cselekvésben is, mind az oktatáspolitikusok, mind pedig a gyakorlati szakemberek részéről. A gondolkodásbeli és cselekvési transzformáció alapvető a befogadó értékelés kifejtésében szempontjából.

Az infrastruktúra és a közös értékrend két aspektusa összefügg egymással, de egyben nagymértékben függ is egymástól. Az értékelés infrastruktúrája főleg külsődleges tényező egy iskolai környezet számára: ez azt jelenti, hogy a befogadási és értékelési politikát, a finanszírozási struktúrákat, a támogatási rendszert és a speciális szakembereket általában országos vagy regionális szinten alakítják ki, és az egyes iskolák e struktúrák határain belül kell, hogy tevékenykedjenek.

Ezzel együtt az iskola közös értékrendje nagymértékben meghatározza, valójában hogyan is használják és alkalmazzák ezeket az infrastrukturális elemeket az iskola belső gyakorlatában. Az infrastruktúra meghatározhatja az iskolai gyakorlat paramétereit, de a jelek szerint leginkább az iskola közös értékrendje határozza meg e paraméterek alkalmazásának módját.

A projektben részt vevő esettanulmányi helyszínek elemzéséből adódó egyik leglényegesebb tanulság, hogy bár a segítő jellegű értékelési infrastruktúra kulcsfontosságú, az iskolán belüli közös értékrend viszont kritikus fontosságú tényező abban a tekintetben, hogy milyen sikeresen lehet élni az adott rendszer és támogatási struktúrák keretei között adódó „lehetőségekkel”.

A befogadó értékelés alkalmazásához szükséges közös értékrend kifejtése kihívást jelent mind az oktatáspolitikusok, mind a gyakorlati szakemberek számára. Európa-szerte található azonban világos példák, amelyekből tanulni lehet, és reménykedni kell, hogy a gyakorlatban megvalósuló befogadó értékelés fő jellegzetességeinek azonosítása hozzá fog járulni az országos és nemzetközi szinten folyamatosan kialakuló vitákhoz és gondolkodáshoz.